

De stichting tot Behoud van het Torenuurwerk is de technische 'beschermengel' van talloze torenuurwerken in het land. De oorsprong van de activiteiten ligt in Noord-Holland. Zo ook in het dorpje Hauwert, waar een eeuwenoud uurwerk door de vrijwilligers Erik Romeijn en Johan Schuit onder handen wordt genomen.

West-Friesland

Erik en Johan zetten de tijd letterlijk stil

Martin Menger
m.menger@holland.combinatie.nl

Het onderhoud aan een eeuwenoud torenuurwerk is niet bepaald fijnzinnig: Johan Schuit en Erik Romeijn moeten de spierballen gebruiken om het gietijzeren raamwerk van het mechaniek in de Hauwertse kerk te kunnen bewerken. Hier is sprake van gespiegeld onderhoud van klinkend erfgoed. Op het koude zoldertje van de Nñ kerk in Hauwert bulgen de heren zich over het mechaniek dat ooit door de Leidse firma A. Batstra in het jaar 1880 is geplaatst. Het is een soort bewegend kunstwerk, met fraaie details die meestal voor de buitenwacht verborgen blijven. Twee behoorlijke gewichten hangen aan staaldraden, die over de

opwindtrommels lopen. En dit uurwerk doet een beetje dwars, vertelt Erik (62).

Seintje

Want er klopt iets niet: het loopt wel, maar het slaat niet. En laat dat nou net het kenmerk van een echt torenuurwerk zijn, namelijk dat je om het half uur een hoorbaar seintje krijgt via een van de luiklokken bovenin de toren. „Als hij niet wil slaan, dan slaan wij terug”, mompelt Johan (68).

De twee zijn goed bekend met dit staaltje ouderwetse techniek. Samen ontfermen zij zich ook over het onderhoud van de torenuurwerken van de kerkjes in Oostwoud („een hele ouwe”), Nieuwe Niedorp en die van de kerktoeren in Winkel. En de laatste staat nog steeds bekend als waarschijnlijk het oudste uurwerk van het land. Bouwjaar: ergens rond 1480.

Maar nu is het zo ver in Hauwert. Erik en Johan zetten de tijd stil. Letterlijk, want er is werk aan de klok. Eerst worden de gewichten naar beneden getakeld, met boven het zakgat naar beneden een stevige houten plank. „Zo is de spanning er af”, klinkt het tevreden.

Mechaniek

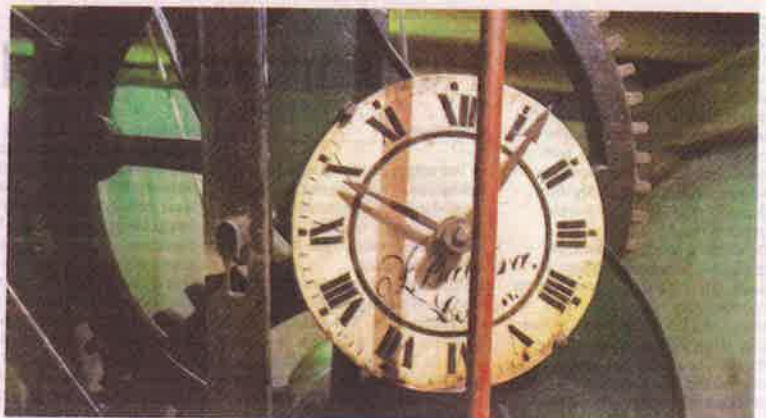
Daarna wordt een deel van het metalen geraamte losgemaakt,

Johan Schuit (l) en Erik Romeijn met wat onderdelen van het torenuurwerk voor he

zodat de heren twee assen eraf kunnen halen. Bentje is er voor het echappement, het mechaniek waarbij een haakrad de beweging van het uurwerk omzet in dat tikkende geluid. Tik voor tik verstrijkt de

tijd, zo tegen de jaarwisseling. Maar nu even niet, want er worden wat onderdelen weggehaald. Dat betekent ook dat de twee eerst een ritje naar Velsen-Noord moeten maken, naar de werkplaats van de

Onderdeel van het torenuurwerk in kerkje van Hauwert.

Stichting zet zich in voor behoud torenuurwerken

Volle concentratie bij het torenuurwerk in de kerk van Hauwert, Erik Romeijn (l) en Johan Schult.

t witte kerkje van Hauwert.

FOTO'S HOLLAND MEDIA COMBINATIE

stichting bij Tata Steel. Daar ligt namelijk de oorsprong van de stichting, waar technici die bij de Hoogovens werkten, zich over oude torenuurwerken gingen bekommeren. „Dat was omdat de

echte kennis van zaken er bijna niet meer was”, vertelt Roger Tonnaer uit Hoorn, voorzitter van de stichting. „Het is onze uitvalsbasis.” Want in den beginne, rond 1981 ging de aandacht eerst alleen uit naar de mechanische juweeltjes in de Noord-Hollandse omgeving, tegenwoordig is de stichting met zijn vrijwilligers zowat door heel Nederland actief. „We zijn het kenniscentrum geworden voor deze monumenten.” „Wij komen in actie wanneer de eigenaars van een oud torenuurwerk er zelf niet meer uit komen”, vertelt Tonnaer. „Het is niet de bedoeling dat wij bedrijven als Royal Eijsbouts voor de voeten gaan lopen. Maar soms is er geen geld voor groot onderhoud, en is er toch vakkenis nodig. Dan kunnen wij helpen.” Gelukkig is die kennis van zaken er nog steeds. Ooit was er in Hoorn de vakopleiding Horlogemakers vakschool, waar dit soort technici hun opleiding kregen. Onder wie ook Tonnaer, klasgenoot van Erik Romeijn. De laatste werkt sinds kort zelfstandig; voor al uw uurwerkrepenties en restauraties. „Dat zijn de wat grotere uurwerken, of kleine. Dit is duidelijk wat anders.” Vorig jaar kreeg gangmaker Jan Scholten van de stichting Erik in het vizier, waarna die werd ‘ingelijfd’

bij de club.

Raadhuis

Bij Johan komt de betrokkenheid voort uit de warme belangstelling voor techniek. Zelf sleutelde hij al eens grondig aan een oude Saab, en als onder meer ambtenaar bij de toenmalige gemeente Obdam nam hij wat gereedschap mee naar de zolder van het oude raadhuis, waar ook een fraai uurwerk stond. „Ik kreeg dat weer aan de praar”, lacht hij. „Vooral de bewoners van bejaardenhuis De Horstenburgh waren er blij mee: die hadden dat klokje gemist.”

Na veel gerommel zijn de twee assen uit het Hauwerter mechaniek verwijderd. „Hier kan je tenminste mooi en makkelijk bij komen”, weet Johan. „Die oude houten wenteltrap is misschien smal, maar het kan. En je kunt hier ook makkelijk om het uurwerk heen lopen.”

En dat is wel eens anders, weet Erik. Niet dat hij gebukt gaat onder een verpletterende vorm van hoogtevrees, maar als vrijwilliger die uurwerken onderhoud, moet hij regelmatig lange, zwiepende ladders op. En dat is dus niet zijn hobby, benadrukt de Hoornaar. „Je komt ook in kerktorens waar het een hele toer is om bij het werk te komen.”

Opgewonden

Het uurwerk in Hauwert wordt nog wekelijks trouw opgewonden. Dan worden de twee indrukwekkende gewichten weer meters omhoog getakeld, op de hand. Simpelheid is hier troef: vanuit het uurwerk loopt een lange aandrijfjas naar boven, door de muur van de toren heen. Zo worden de wijzers aangedreven. Stalen kabels verbinden het mechaniek op het zoldertje met de kerkklokken. „Er zijn mensen die ons meteen laten weten als er iets niet deugt aan het uurwerk”, weet Erik. „Dat zegt ook iets over de functie die deze uurwerken ooit hadden: je hoorde de tijd, in de omtrek. Want mensen hadden zelf geen horloge.” Roger Tonnaer kan als liefhebber erg genieten van de aanblik van dit uurwerk. „De stichting werd ooit opgericht omdat er even niemand

meer was die in de gaten had hoe belangrijk deze monumentale onderdelen zijn”, vertelt hij. „De uurwerken werden plompverloren stil gezet, omdat niemand meer wist wat ‘ie ermee aan moest. Ik durf wel te zeggen dat door de vakkennis die bij onze vrijwilligers is verzameld, er heel wat monumentale torenuurwerken bewaard zijn gebleven. Nu is er gelukkig wel veel meer aandacht van de overheden. Want de kerktorens zijn bijna altijd eigendom van de gemeenten. Dus vaak horen daar de uurwerken ook bij.”

Bij de tijd

Na een paar uurtjes sleutelen in de werkplaats komen ze terug, met nieuwe kamraderen op de assen. Het moet er voor zorgen dat ook het mechaniek dat de klok laat luiden, weer wat beter bij de tijd is. „Het weer terugplaatsen van deze onderdelen is nog niet eens het meeste werk”, broemt Johan. „Daarna moeten we alles weer afstellen.” Of het kerkje van Hauwert ooit een nog ouder uurwerk heeft gehad? Johan vermoedt van niet. Als alles weer in elkaar is gezet, eindigt de dag met een uurwerk dat als een zonnetje loopt. De klok slaat. Dus zo heeft Hauwert op de valreep van 2016 de tijd weer terug. Zie ook: www.torenuurwerk.nl

Uurwerken in onderhoud

Een greep uit de uurwerken en de (geschatte) bouwjaaren die door vrijwilligers van de stichting tot Behoud van het Torenuurwerk in Nederland worden gezien:

- * Enkhuizen , Westerkerk, uurwerk uit 1609
- * Alkmaar, De Waag, 1688
- * Wijk aan Zee, Nh kerk, rond 1600
- * Hoorn, Het Pietershof, 1774
- * Medemblik, Bonifaciuskerk, 1750
- * Oostwoud , Thomaskerk, rond 1880
- * Monnikendam, Speeltoren, 1780
- * Egmond, de slotkapel, 1682
- * Den Helder Marinemuseum, 1826
- * Heemskerk, Laurentiuskerk, 1916
- * Oosterland , Michaelskerk, 1931
- * Zaandam, Bonifaciuskerk, 1925
- * De Rijp , Museum Houten Huis, 1646
- * Zuid Schermer , Zwarte Kerkje, 1665

Het 'echappement' van het uurwerk.